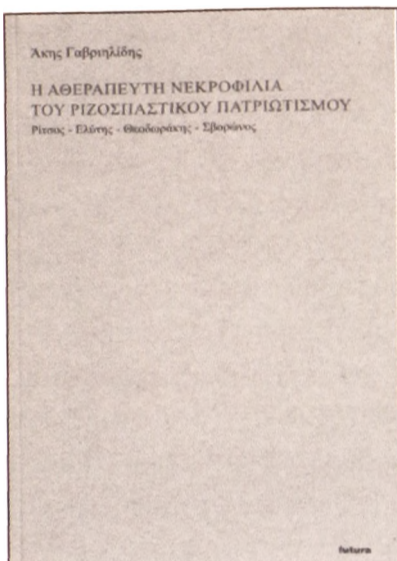

διαρκούν αιώνες και περιλαμβάνουν επιταχύνσεις και άλματα, αδράνειες, αντιστάσεις, υστερήσεις, εναλλακτικές δυνατότητες. Οι απαρχές αυτών των αλλαγών αναζητούνται στον ύστερο μεσαίωνα, ή και νωρίτερα. Το βιβλίο της Κιουσοπούλου εντάσσει με τρόπο μεθοδικό τη μελέτη της υστεροβυζαντινής περιόδου στο ίδιο ερμηνευτικό πλαίσιο, ανανεώνει και εμπλουτίζει τον ιστοριογραφικό προβληματισμό για τον τελευταίο «μακρύ» αιώνα του Βυζαντίου.

Αλεξάνδρα Χαλκιά*

Ο εθνικισμός της αριστεράς και η δύναμη παραγωγική διάσταση των έμφυλων τραυμάτων

για το βιβλίο

Άκης Γαβριηλίδης, *Η Αθεράπευτη Νεκροφιλία του Ριζοσπαστικού Πατριωτισμού: Ρίτσος-Ελύτης-Θεοδωράκης-Σβορώνος*, Futura, Αθήνα 2006

Το βιβλίο του Άκη Γαβριηλίδη, *Η Αθεράπευτη Νεκροφιλία του Ριζοσπαστικού Πατριωτισμού: Ρίτσος-Ελύτης-Θεοδωράκης-Σβορώνος*, που βγήκε πέρυσι και ενώ ο ίδιος έχει βγάλει άλλα δύο από τότε, θέτει κάποια ζητήματα στο τραπέζι που χρήζουν, κατά την εκτίμησή μου, περισσότερης προσοχής.¹ Το βιβλίο αποτελεί μία καινοτομία τόσο ως προς τη θεματολογία όσο και ως προς την προσέγγιση που υιοθετεί. Πρόκειται για μία οξυδερκή συμβολή στη χαρτογράφηση της πολιτικής των αναπαραστάσεων του ελληνικού έθνους, ειδικά όπως εκείνο συναρθρώνεται με την αριστερά –ή μία ορισμένη αριστερά– την εμψυχώνει και την εξοφλίζει. Επιχειρείται η προσπάθεια των όρων διαμόρφωσης της

* Η Αλεξάνδρα Χαλκιά είναι Επίκουρος Καθηγήτρια στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

ίδιας της υποκειμενικότητας με κεντρικό άξονα την «γοητεία της απώλειας», όπως αποκαλεί ο συγγραφέας την εμμονή στη θλίψη και την προσκόλληση στην θέση του θύματος διαφόρων καταστροφών.

Μία από τις πιο ενδιαφέρουσες πτυχές αυτού του εγχειρήματος, που αφορά τη θεωρητική διάσταση του βιβλίου αλλά που δεν είναι μόνο «θεωρητική», αφορά τον τρόπο με τον οποίο, στο πλαίσιο της κριτικής ανάγνωσης του εθνικισμού εντός της αριστεράς, αξιοποιεί τις τεχνικές της «ανάλυσης λόγου» μαζί με έννοιες από το οπλοστάσιο της ψυχανάλυσης. Η φουκωική έννοια του «λεκτικού σχηματισμού» (discursive formation) συνδυάζεται στην ανάλυση με εκείνη της «συμπτωματολογικής ανάγνωσης», με στόχο τη διερεύνηση των *τρόπων παραγωγής νοημάτων* (σελ. 16, 17, 18 Εισαγωγή). Δηλαδή, μέσα από μια «ανάγνωση» κειμένων πολύ διαφορετικών μεταξύ τους (ποιημάτων, τραγουδιών, αποσπασμάτων του Τύπου, επιστημονικών κειμένων, και άλλων) ο Γαβριηλίδης επιχειρεί να αναδείξει και να ανασυγκροτήσει βασικούς άξονες γύρω απ' τους οποίους οργανώνεται ο ελληνικός εθνικισμός. Αναδεικνύεται έτσι, η κειμενικότητα της πολιτικής καθώς και η κειμενικότητα διαφορετικών πολιτισμικών μορφωμάτων όπως η επιστήμη, η τέχνη και ο πολιτικός λόγος της επίσημης δημόσιας σφαίρας. Η χρησιμοποίηση της έννοιας του «λεκτικού σχηματισμού» επιτρέπει τον εντοπισμό καίριων αφηγημάτων που συνέχουν, παρά τις συγκρούσεις στο εσωτερικό της, τη *φαντασιακή κοινότητα* του ελληνικού έθνους.

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζεται η συνάρθρωση μεταξύ αριστεράς, εθνικισμού και αυτής της «μανίας» με τη θέση του θύματος που σύμφωνα με τον συγγραφέα συνιστά ένα είδος συμπλέγματος ήττας, πολιτικής, αλλά και υπαρξιακής. Το παρόν κείμενο δεν επιχειρεί μία γενική παρουσίαση του εγχειρήματος του βιβλίου, αλλά μια κριτική συζήτηση πάνω σε δύο διαστάσεις που θεωρώ αναλυτικά και πολιτικά σημαντικές, εκείνη της μελαγχολίας καθώς και εκείνη της έμφυλης διάστασης της συνάρθρωσης αυτής.

Η «Μελαγχολία»

Η κριτική του εθνικισμού της αριστεράς, καθώς και η δευτερεύουσα αλλά επίσης ενδιαφέρουσα θέση σχετικά με τις ομοιότητες του με τον εθνικισμό του Ισραήλ,² περιστρέφονται γύρω από την τοποθέτηση ότι καταστατικό στοιχείο της αριστεράς της Ελλάδας αποτελεί μία τροπικότητα λόγου, μία συναισθηματική κατά-

σταση, που ο Γαβριηλίδης ονομάζει «μελαγχολία». Η μελαγχολία αναδύεται για τον Γαβριηλίδη ως συστατικό στοιχείο μίας συγκεκριμένης υποκειμενικότητας που χαρακτηρίζει την ελληνική αριστερά, συνδέεται με «καταστροφολογίες» διαφόρων ειδών και πρωταγωνιστεί σε μία «εθνικιστική ψύχωση» (σ. 298).

Σχηματικά, αυτή η μελαγχολία εννοείται ως εξής: στο βαθμό που ο αγώνας για την πολιτική εξουσία και το μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας ηττήθηκε, η αριστερά «καθελώθηκε» στην ήττα της και οικοδόμησε μια κουλτούρα θυματοποίησης, αντλώντας κάποιου είδους απόλαυση από τη θέση αυτή. Είναι αυτή η κουλτούρα, αυτή η θέαση του κόσμου απ' τη μεριά του θύματος και του αδικημένου, που παραμένοντας «βραχυκυκλωμένη» στο παρελθόν εμποδίζει την ανάδυση μιας πολιτικής μετασχηματισμού του παρόντος προς ένα διαφορετικό μέλλον.³ Η μελαγχολία της αριστεράς αναδύεται ως αδυνατότητα ενός «κανονικού πένθους», δηλαδή μιας οριστικής παραδοχής του «θανάτου της επανάστασης» όπως αυτή τέθηκε και κρίθηκε σε μια προηγούμενη περίοδο (κατά κύριο λόγο στην περίοδο του εμφυλίου), η οποία και θα της επέτρεπε να απαλλαγεί απ' το ασήκωτο βάρος του παρελθόντος πάνω στο παρόν. Επίσης, η «μανία» της αριστεράς με τη θέση του θύματος αποτελεί και ένα προνομιακό σημείο ζεύξης με τον εθνικισμό, ένα κώδικα που επιτρέπει την δικιά τους αμοιβαία μεταφρασσιμότητα. Η διαρκώς «αδικούμενη» αριστερά συναντά την διαρκώς «αδικούμενη» Ελλάδα. Παρά την οξυδερκεία της ανάλυσης και τον εντοπισμό του αδιεξόδου αυτής της πολιτικής και «ψυχοδυναμικής» οργάνωσης που τείνει να αναγάγει καθετί νέο σε κάτι ήδη γνωστό καταφέροντας έτσι ακριβώς να αποκλείει τις δυνατότητες μετασχηματισμού του παρόντος, η χρήση της έννοιας της μελαγχολίας συνοδεύεται από ορισμένες κρίσιμες αμφιλογίες.

Η συγκεκριμένη έννοια αμφιταλαντεύεται διαρκώς μεταξύ μιας «πολιτικής» και μιας «ιατρικής» λειτουργίας. Οποσδήποτε, και ο ιατρικός λόγος είναι επίσης ένας λόγος που οργανώνεται πολιτικά και ασκεί πολιτική ως ένα συγκεκριμένο πλέγμα εξουσίας/γνώσης. Η διαφορά, ωστόσο, μεταξύ των δύο βρίσκεται στο ότι μια πολιτική κριτική επιβάλλει να στοχαστούμε πάνω στο κατά πόσο η μελαγχολία είναι απλώς μια παθολογική κατάσταση που πρέπει να ξεπεραστεί, ενώ μια ιατρική γνωμάτευση

προϋποθέτει μια σταθερή διάκριση μεταξύ υγιούς και παθολογικού.

Ας δούμε για παράδειγμα ένα πολύ γνωστό τραγούδι του Μίκη Θεοδωράκη, το τραγούδι «Οι πρώτοι νεκροί». Ο Γαβριηλίδης γράφει:

«Ακόμα και το τραγούδι “Οι πρώτοι νεκροί”, το οποίο στην αρχή μιλάει για “πάλης ξεκίνημα / νέους αγώνες”, στη συνέχεια χρησιμοποιεί την κάπως απρόσμενη έκφραση “λευτεριάς λίπασμα οι πρώτοι νεκροί”, δείχνοντας σχεδόν να επιχαιρεί που κάποιοι σκοτώθηκαν. Τα τραγούδια αυτά έχουν κυρίως ως θέμα την *ματαιώση* της επιθυμίας, όχι την επιθυμία την ίδια την απόρριψη και την ήττα, όχι τη διεκδίκηση. Σπανιότατα είναι τα τραγούδια που επαινούν κάποιον ή κάποιους καθόσον *παρήγαγαν* κάτι, συναντήθηκαν δημιουργικά με κάποιους άλλους και προσπάθησαν να φτιάξουν από κοινού κάτι νέο.»⁴

Στο απόσπασμα ο συγγραφέας φαίνεται να προϋποθέτει μια καθαρή διάκριση μεταξύ της πάλης και των αγώνων απ’ τη μια και του θανάτου απ’ την άλλη. Στο ίδιο πλαίσιο τοποθετείται η διάκριση μεταξύ επιθυμίας και ματαιώσης της επιθυμίας. Το πρόβλημα εδώ δεν βρίσκεται στην αντίθεση μεταξύ ζωής και θανάτου, αλλά στο είδος της, στο ότι οι έννοιες παραπέμπουν σε δυο ασύμπτωτες περιοχές, οι οποίες δεν μπορούν να συνδεθούν. Τι γίνεται όμως με την περίπτωση όπου οι ζωντανοί ενεργά *εγγράφουν* τους νεκρούς τους στον ίδιο αγώνα που αυτοί *συνεχίζουν να δίνουν*; Άλλωστε, τι πιο «παραγωγικό» από το λίπασμα για την μελλοντική ζωή;

Από τούτη την οπτική, το συγκεκριμένο τραγούδι, όπως άλλα, δεν κινητοποιείται από μια εμμονή προς το θάνατο και τη ματαιώση της επιθυμίας, αλλά αντίθετα συνιστά ένα σχηματισμό άμυνας απέναντι στο θάνατο και τη ματαιώση, καθώς και μια προσπάθεια ξεπεράσμάτος τους. Απέναντι στο παραλυτικό συμβάν του θανάτου, σ’ αυτό το φάσμα της οριστικής ματαιώσης κάθε επιθυμίας, το τραγούδι αναγγέλλει «νέους αγώνες», «ακυρώνοντας» μέσα απ’ αυτή την αναγγελία την παντοδυναμία του θανάτου. Έτσι, η ματαιώση της επιθυμίας έρχεται στο προσκήνιο κάτω από την ηγεμονία της επιθυμίας, αναδεικνύοντας την ισχύ της *μέσα από την πάλη της ενάντια στη ματαιώση και το θάνατο*. Μια τέτοια ανάγνωση όμως, περιπλέκει και τη σχέση μεταξύ μελαγχολίας και πένθους. Το συγκεκριμένο τραγούδι, μέσα από τη «μελαγχολική» του «εμμονή» στους νεκρούς, αντί να χαιρέται με το θάνατο όπως υπαινίσσεται ο

Γαβριηλίδης (βλ. παραπάνω «δείχνοντας σχεδόν να επιχαιρεί που κάποιοι σκοτώθηκαν») προσπαθεί μάλλον να τους «πενθήσει» καθιστώντας τους «λίπασμα» για κάτι άλλο, το συλλογικό αγώνα για την ελευθερία. Στην περίπτωση αυτή η εμμονή στην απώλεια δεν συνιστά εγκατάλειψη της μάχης, αλλά έναν πολύ σημαντικό λόγο για τη συνέχισή της.

Σε ένα άλλο σημείο του βιβλίου, η τιθέμενη ταύτιση της μελαγχολίας με το θάνατο και η καθαρή αντιπαράθεσή τους με την επιθυμία και τη ζωή αναδεικνύεται γλαφυρά. Αυτό προκύπτει εκεί όπου για την ανάλυση της στάσης που τήρησαν οι «Έλληνες αριστεροί» απέναντι στο κίνημα των Τουρκοκυπρίων κατά την περίοδο που σφραγίστηκε από τη συζήτηση για το σχέδιο Ανάν, ο Γαβριηλίδης χρησιμοποιεί τη μεταφορά της Αντιγόνης:

«Το μόνο λοιπόν τραγούδι που ξέρουν να λένε είναι, οριστικά, “το τραγούδι του νεκρού αδελφού”. Το οποίο, αν αποβλέψουμε στην υποκειμενική και όχι στην αντικειμενική έννοια της γενικής, θα μπορούσαμε εξίσου να το αποκαλέσουμε “τραγούδι της νεκρής αδελφής”, δηλαδή της Αντιγόνης, της αδελφής που αρνείται την αγάπη και την επιθυμία για να μείνει πιστή στους νεκρούς αδελφούς της, που τελικά ταυτίζεται με αυτούς και θάβεται ζωντανή, όπως η γυναίκα του πρωτομάστορα, για να τηρήσει το απαγορευμένο πένθος του αδελφοκτόνου πολέμου-πεθαίνοντας και η ίδια.»⁵

Εδώ η στάση της Αντιγόνης ταυτίζεται με έναν εν ζωή θάνατο, κάτι που ξεκαθαρίζεται μέσα απ’ την εξομοίωσή της με τη γνωστή βαλκανική παράδοση της «γυναίκας του πρωτομάστορα» που χτίστηκε ζωντανή για να στεριώσει το γεφύρι. Για να συγκροτηθεί ωστόσο, αυτή η ομοιότητα θα πρέπει να εξαλειφθεί μια διαφορά σημαντική. Η γυναίκα του πρωτομάστορα δεν εμφανίζεται ως ένα υποκείμενο που με κάποιο τρόπο ενεργεί. Για την ίδια δεν μαθαίνουμε τίποτα άλλο εκτός από το ότι την μεταχειρίστηκαν ως οικοδομικό υλικό. Η ίδια είναι μια παρουσία βουβή, κάτι που εντείνει τη διάσταση της φρίκης που υποβάλλει η ιστορία. Δεν ισχύει όμως το ίδιο και για την Αντιγόνη, που στο κέντρο της αφήγησής της βρίσκεται η μαχητικότητα και η σύγκρουση. Ο Γαβριηλίδης, για να υποστηρίξει τη δική του εννοιολόγηση της μελαγχολίας (ως ανασταλτική και μη παραγωγική κατάσταση) αξιοποιεί την ανάγνωση της Αντιγόνης που επιχειρεί η Judith Butler στο βιβλίο της *Antigone's Claim*, χρησιμοποιώντας την

παρατήρησή της ότι η μελαγχολία της Αντιγόνης «φαίνεται να συνίσταται σε αυτή την άρνηση να πενήσει η οποία επιτελείται μέσα από τους ίδιους τους δημόσιους όρους με τους οποίους επιμένει στο δικαίωμά της να πενήσει».⁶

Η Butler, όμως, απέχει πολύ απ’ το να ταυτίζει την Αντιγόνη με το θάνατο. Η δική της ανάγνωση της τραγωδίας του Σοφοκλή, φέρνοντας στην επιφάνεια τον οριακό χαρακτήρα των σχέσεων της Αντιγόνης με τις κυρίαρχες δομές της συγγένειας και τα κυρίαρχα όρια διανοησιμότητας,⁷ εντοπίζει τα χάσματα της ισχύος τους εκθέτοντάς τα έτσι στην κριτική, ακριβώς ως όρια που μπορούν και να αλλάξουν. Η «μελαγχολική» εμμονή της Αντιγόνης με το νεκρό αδελφό της αλλά και η επίσης μελαγχολική άρνηση, ή αποτυχία, να ολοκληρώσει έναν «κανονικό θρήνο», αντί να σημαίνει την «απάρνηση της αγάπης και της επιθυμίας», ιχνηλατεί, για την Butler, μια περιοχή αγάπης και επιθυμίας που εξαλείφεται προκειμένου να περιχαρακωθεί και να συγκροτηθεί το ίδιο το πεδίο του διανοήσιμου. Ο θάνατος είναι *αποτέλεσμα* της σύγκρουσης αλλά σε καμιά περίπτωση ένα *αναγκαίο* αποτέλεσμα. Η πολιτική σημασία της μελαγχολίας της έγκειται στο ότι μπορεί να κινητοποιήσει τις δυνατότητες ριζικών αλλαγών, δυνατότητες επανάρθρωσης της αγάπης, της επιθυμίας και της συγγένειας σε μια διαφορετική κατεύθυνση.⁸

Τούτη η συζήτηση για το χαρακτήρα της μελαγχολίας δεν αφορά την κριτική του Γαβριηλίδη απέναντι στη στάση που τήρησε το μεγαλύτερο κομμάτι της ελληνικής αριστεράς απέναντι στο κίνημα που αναπτύχθηκε στη Βόρεια Κύπρο, αλλά μόνο τη συγκεκριμένη διάσταση της δικής του επιχειρηματολογίας. Η ίδια η «μελαγχολία», αν εννοιολογείται ως μια εμμονή στο τραύμα, δεν είναι αυτονόητα προβληματική μιας και δεν προκύπτει απ’ αυτήν μόνο ένας τρόπος διαχείρισης του τραύματος. Υπάρχει δηλαδή δύναμη και μια «εξεγερτική» εκδοχή μελαγχολίας, η οποία δεν βρίσκεται σε ανταγωνιστική σχέση με την ανοιχτότητα του μέλλοντος, αλλά συνιστά μια προϋπόθεσή της, στο μέτρο που δεν «επιτρέπει» στο υποκείμενο να παραιτηθεί από το αντικείμενο της αγάπης του ή της, ακόμα και αν όλα γύρω υποβάλλουν τη βεβαιότητα ότι αυτό είναι οριστικά χαμένο. Θα μπορούσαμε άλλωστε, να διακρίνουμε τα ίχνη μιας τέτοιας «μελαγχολίας» στο ίδιο το εγχείρημα του συγγραφέα, που επιμένει να θέτει το ζήτημα ενός επίκαιρου κομμουνισμού. Οι καινούριοι δρόμοι που διερευνά δεν ανοί-

ΥΟΝΤΑΙ ακριβώς πάνω στην άρνηση της αποδοχής του οριστικού και αμετάκλητου θανάτου του; Αντί να συνιστά απλώς μια εκδοχή παθολογίας, προτείνω, όπως έχουν ισχυριστεί και άλλοι, ότι η μελαγχολία – κάποιου είδους μελαγχολία – φαίνεται πως είναι καταστατική για τη συγκρότηση των υποκειμένων.⁹

Στην *Αθεράπευτη Νεκροφιλία*, ωστόσο, διακρίνεται μία εμμονή στην αποκλειστικά αρνητική εννοιολόγηση της μελαγχολίας, που καθιστά με την σειρά της πιο απλή την υποστήριξη της κεντρικής θέσης πως η σημερινή, μελαγχολική, προσωπικότητα της αριστεράς αρθρώνει (απαραίτητα) μία αναστολή και αποτελεί ένα είδος αναχαίτισης της «φυσιολογικής» ανάπτυξης της προσωπικότητας (arrested development). Μόνο υπό το πρίσμα μίας «pop psychology» (της λαϊκής ψυχολογίας του τύπου των μεσημεριανών εκπομπών της τηλεόρασης) μπορεί όμως να θεωρηθεί αυτονόητο πως μία καθήλωση στον τόπο τραυμάτων είναι μη παραγωγική για την άσκηση ριζοσπαστικής πολιτικής στις συνθήκες της ελληνικής ύστερης νεωτερικότητας. Ενός είδους ψυχολογίας, μίας ιδεολογίας δηλαδή, όπου η χαρά και η αισιοδοξία τίθενται ως αυτονόητα «υγιείς» καταστάσεις –προνομιούχες δε και απαραίτητες προϋποθέσεις για την τέλεση αγώνων «χρήσιμων»– σε αντίθεση με διάφορα μωρφώματα κατάθλιψης, ανεξάρτητα, δε, από το πολιτισμικό-κοινωνικό περιβάλλον, ή και απλά το ιστορικό συγκείμενο, στο οποίο τοποθετούνται. Διακρίνονται δε κάποιες επικίνδυνες συγγένειες με αφηγήματα που διαμορφώνουν γραμμές της διεθνούς πολιτικής οι οποίες εγκυβόλουν κάποια έθνη-κράτη, ή μειονοτικούς πληθυσμούς εντός τους, στην εξάλειψη κομβικών, τραυματικών, τόπων της συλλογικής μνήμης. Ενδεχομένως μπορεί ακόμα να ακουστεί εδώ και ένας απόηχος του χριστιανικού «forgive and forget», του οποίου η επίκληση αξιοποιείται ουκ ολίγες φορές ως εργαλείο λείανσης εδάφους για επιφαινόμενα «ειρηνευτικές» ή/και «λυτρωτικές» πολιτικές της περαιτέρω συγκρότησης εθνών-κρατών της ύστερης νεωτερικότητας.

Συνοψίζοντας, όσον αφορά τη μελαγχολία, τίθενται δύο ζητήματα α) κατά πόσο η θεωρητική υποστήριξη της κριτικής της μελαγχολίας της αριστεράς με το στοχασμό της Μπάτλερ ακουμπά σε μία μερική ανάγνωση της δικής της ανάλυσης, και β) κατά πόσο είναι απαραίτητη η συνοπτική της παραδοχής ότι η φυσιολογική υγιής κατάσταση των υποκειμένων είναι, επιτέλους, να ξεπερνούν και τη μελαγχολία (όπως και το πένθος)

και, τρόπον τινά, να την «κλείνουν» για να περάσουν σε νέες και καλύτερες –όπως ορίζει το συγκεκριμένο αφήγημα– φάσεις ανάπτυξης της προσωπικότητας και πολιτικής δράσης. Στο βαθμό που μπορούμε να δεχθούμε πως είναι διανοήσιμη μία παραγωγική και θετική διάσταση της μελαγχολίας στην παραγωγή καινούριων πιο δίκαιων κόσμων μετατοπίζονται και τα ερωτήματα που εγείρονται από την ανάλυση του βιβλίου αυτού. Μήπως, δηλαδή, η πράγματι διαποτισμένη από τη μελαγχολία λιγότερο και περισσότερο εθνικιστική ελληνική αριστερά –όπως τεκμηριώνει η κριτική ανάγνωση του Γαβριηλίδη– στην πραγματικότητα κατέχει έναν κρίσιμο πόρο για τη δική της συνέχεια και, άρα, το ερώτημα βρίσκεται όχι στο πώς μπορεί να ξεπεραστεί η καθήλωση στα παρελθοντικά τραύματα αλλά, διαφορετικά, στο πώς μπορεί να μετασχηματιστεί η θετική και παραγωγική της δράση στο ιστορικά και πολιτισμικά συγκεκριμένο συγκείμενο της παρούσας Ελληνικής πολιτικής σκηνής.

Έμφυλα τραύματα, εμφυλοποίηση της ριζοσπαστικής πολιτικής

Όπως υπαινίσσεται σε διάφορα σημεία *Η Αθεράπευτη Νεκροφιλία*, σε αυτήν την φανταστική κοινότητα «Ελλάδα», όπως και στην ιδιαίτερή της άρθρωση σε αυτό που περιγράφεται ως μελαγχολία της αριστεράς, αναδύεται και η εμπλοκή της αρρενωπότητας. Αυτό το στοιχείο αναδύεται στην ανάλυση, χωρίς όμως και να συμπεριλαμβάνεται κεντρικά στην κριτική που αναπτύσσεται. Η «μελαγχολία» που ορθά αφουγκράζεται, και επίμονα καταγγέλλει ο Γαβριηλίδης, ως συστατικό στοιχείο του εθνικισμού της ελληνικής αριστεράς, μπορεί να σημαδεύει και τον τόπο μιας απώλειας άλλης –εκείνης του κύρους της ηγεμονικής αρρενωπότητας. (Τότε που *εμείς* ήμασταν οι Άνδρες.) Αυτό το στοιχείο, προτείνω, μπορεί να αποτελεί σημαντικό μέρος του υπεδάφους για το μόρφωμα «μελαγχολία του εθνικισμού της αριστεράς» που ο Γαβριηλίδης επιχειρεί να αποδομήσει και να θέσει στο τραπέζι της συζήτησης.

Προκύπτει δηλαδή, το ζήτημα του πώς η παραγωγή θυματολογίας, όπως χαρακτηρίζεται, μπορεί να συνδέεται και με μία εκθήλυνση που υπέστη η αριστερή υποκειμενικότητα εντός του ευρύτερου κοινωνικού συγκείμενου όπου κινείται και μάχεται. Κάτω από αυτό το πρίσμα, αντί να είναι το καταλυτικό ζητούμενο η λύτρωση από αυτό που ο Γαβριηλίδης διαγιγνώσκει ως μελαγχολία, υποφώσκει ως μια δίοδος

περαιτέρω μεταμόρφωσης της τραυματικής σχέσης με το παρελθόν, μία κριτική απεδαφικοποίηση της κανονιστικής αρρενωπότητας, ακόμα και στο επίπεδο το φανταστικό. Δηλαδή, να απαγκιστρωθούμε από τη μελαγχολική και οπωσδήποτε εξιδανικευμένη ονειροπόληση μιας εποχής που *εμείς* «την είχαμε βαριά».

Η ανάδειξη του φύλου ως κομβικής διάστασης της πολιτικής των αναπαραστάσεων του αριστερού εθνικισμού, αλλά και του εθνικισμού εν γένει, είναι ζωτικής σημασίας πολιτικό εγχείρημα για την περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση της όποιας αριστεράς και η *Αθεράπευτη Νεκροφιλία* συντελεί σημαντικά σε αυτό εντοπίζοντας κάποιους από τους ελληνικά ιδιαίτερους τρόπους όπου εκδηλώνεται. Η αξιοποίηση της μεθόδου της ανάλυσης αυτού του πατριωτικού «λεκτικού σχηματισμού» επιτρέπει κατ' αρχάς να τεθεί το ζήτημα, να βγει δηλαδή απ' το χώρο του αυτονόητου και, άρα, του μη πολιτικού. Μια πολύ χαρακτηριστική στιγμή της ανάλυσης βρίσκεται στο τρίτο κεφάλαιο (με τίτλο «Ο Διαφοριστικός Ρατσισμός») αντικείμενο του οποίου είναι η ξενοφοβία. Εκεί συνεξετάζονται αποσπάσματα επιστημονικού λόγου (συνέντευξη του Νίκου Σβορώνου), δηλώσεις του μητροπολίτη Καλαβρύτων Αμβροσίου, αλλά και τα λόγια (τα οποία μάλιστα παρατίθενται στα αγγλικά, αμετάφραστα) ενός συνεντευξαζόμενου σε έρευνα για τη σεξουαλική βιομηχανία στην Κύπρο. Παρά την ετερογένεια του υλικού, η ανάλυση απομονώνει το «ιδανικό» του έθνους στην έμφυλη αφήγηση του άνδρα που αντιστέκεται σε κάθε αλλαγή εννοώντας την ως *εξωτερική* απειλή. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με δήλωση του Νίκου Σβορώνου «Σ' έναν ελληνισμό που, ... μένοντας γερά στον ξερό και καθαρό βράχο του, ν' αντικρίζει με θάρρος και αυτοπεποίθηση, σαν έθνος υγιές, τον κόσμο φιλικά. Η 28^η Οκτωβρίου 1940 σημειώνει την είσοδο του ελληνισμού στην ανδρική του υπεύθυνη ηλικία»,¹⁰ ενώ σύμφωνα με τα λόγια του μητροπολίτη Καλαβρύτων: «Οι Έλληνες τρία πράγματα δεν δανείζουν: τη Σημαία τους, τη γυναίκα τους και το αυτοκίνητό τους».¹¹ Παρά τις αποστάσεις που τα χωρίζουν, και τα δύο αποσπάσματα συγκλίνουν ως προς το ότι νοηματοδοτούν το ελληνικό έθνος σαφώς ως ένα αρσενικό υποκείμενο.

Επιπλέον, το κύρος αυτού του αρσενικού έθνους συναρτάται άμεσα με την ικανότητά του να αποκρούει αυτά που ορίζει ως κινδύνους *εξωτερικούς* (είτε

πρόκειται για όσους επιβουλεύονται το δικό του βράχο, είτε τη δική του γυναίκα). Μέσα στο ιδανικό της εθνικής καθαρότητας που πρέπει να προφυλάσσεται από τις διαφορών ειδών προσμίξεις αντηχεί ο φόβος της *εκθήλυνσης* του άνδρα που υφίσταται *διείσδυση* χάνοντας έτσι την ίδια του την ταυτότητα. Σε αυτό το νοηματικό πλαίσιο –που ο συγγραφέας ονομάζει φαλλοκεντρικό/ομοφοβικό– δεν υπάρχει χώρος για δημιουργική αμοιβαιότητα με τον «Άλλο», μιας και όπως λέει και ο ίδιος ο Γαβριηλίδης «κανείς μπορεί να είναι πάνω ή κάτω από τους άλλους, όχι όμως δίπλα». ¹² Ή, όπως περιγράφει γλαφυρά ο Ελληνοκύπριος «Χρήστος» του οποίου τα λόγια εξετάζει ο Γαβριηλίδης, (αναφερόμενος στην ιστορία της Κύπρου): «You have to always keep in mind that we were throughout history the ones that were fucked». ¹³

Εν ολίγοις, αυτό το βιβλίο του Γαβριηλίδη ανοίγει έδαφος για ένα γόνιμο και πολιτικά απαραίτητο διάλογο που αφορά την πολιτική κουλτούρα της αριστεράς– τόσο της (ιδιαίτερης ή μη) μελαγχολικής χροιάς του δικού της εθνικισμού, όσο και, νομίζω πως πρέπει να τονιστεί, της διαπλοκής αυτής της άρθρωσης εθνικισμού με μία διαμάχη που αφορά την αρρενωπότητα, τόσο στην ηγεμονική όσο και στις πιο αδύναμες αντι-ηγεμονικές της συνεκδοχές.

Νομίζω πως θα είχε ενδιαφέρον ο περαιτέρω αναστοχασμός γύρω από τους θύλακες λόγου και υποκειμένων όπου η μελαγχολία, ή έστω κάτι που της μοιάζει αισθητά, εδράζεται, για το πώς θα μπορούσε ωστόσο, κόντρα στην θεμελιακή υπόθεση του Γαβριηλίδη που εννοεί την μελαγχολία ως ένα είδος αναστολής σε μία διαδικασία πένθους ενός τραύματος που θα μπορούσε αλλιώς να «κλείσει» και να συνεχίσουμε σε έναν δρόμο «άλλον» «ελεύθεροι», να αξιοποιείται θετικά στην παραγωγή νέων «αριστερών» πολιτικών υποκειμενικότητων, χωρίς η ίδια να θεάται απαραίτητα ως μία παγωμένη συναισθηματική κατάσταση που αποτελεί σήμα αναχρονισμού αλλά και, δυνάμει, ως βραχίονας σε ένα βαθύτερα πολιτικό εγχείρημα περαιτέρω αποεδαφικοποίησης του αφηγήματος της πρόοδου, σημεία του οποίου αναδύονται και στην ίδια την ανάλυση του Γαβριηλίδη.

Με άλλα λόγια, μήπως, διδαγμένοι από την εκλεκτική και προσεχτική, συνάμα κατά τόπους ωμά προκλητική, ανάλυση που παρατίθεται, μπορούμε, να «ασπαστούμε» κάποιου τύπου μελαγχολία, ως ευρύτερο χαρακτηριστικό της ύστερης

νεοτερικότητας, και να την επανεπιστρατεύσουμε με τρόπο που να παράγει νέα είδη πολιτικών υποκειμένων (άνω τελεία) υποκείμενα τοποθετημένα σε ένα κοινωνικό συγκείμενο ριζικής ετερότητας και αυξανόμενης ανασφάλειας, πολλαπλών μειονοτήτων, και συλλογικών μνημών, καθώς και διαθλώμενων αποκλεισμών. Υποκείμενα ριζοσπαστικότερα ίσως, διότι γνωρίζουν ότι δεν υπάρχει «ένα» ενιαίο και γραμμικό «αντικειμενικό» αντικείμενο της μελαγχολίας, και διότι γνωρίζουν ότι δεν υπάρχει δυνατότητα διαφυγής από πεδία τραυμάτων και δυνατότητα επούλωσης και ίασης, που σε μία άλλη ιστορική στιγμή μπορεί να ήταν διανοήσιμες.

Τα ερωτήματα σχετικά με επιμέρους στοιχεία της ανάλυσης της *Αθεράπευτης Νεκροφιλίας* δεν επισκιάζουν τα σημαντικά ερωτήματα που θέτει αυτή. Το βιβλίο ¹⁴του Άκη Γαβριηλίδη στέκεται, κατά τη δική μου εκτίμηση, σαν μια πολύ σημαντική συνεισφορά στη μελέτη και την κριτική του εθνικισμού στο εσωτερικό της αριστεράς, των λιγότερο ή περισσότερο έμφυλων συναρθρώσεων του με μια ευρύτερη πολιτική των αναπαραστάσεων της Ελλάδας, τόσο στα μύχια της υποκειμενικότητας όσο και στην επίσημη δημόσια σφαίρα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Αυτό το άρθρο αναπτύχθηκε με αφορμή την περαιτέρω επεξεργασία εισήγησής μου στην παρουσίαση του βιβλίου του Άκη Γαβριηλίδη (ΕΣΗΕΑ, 21 Δεκεμβρίου 2006) και τον ευχαριστώ που με κάλεσε να συμμετάσχω, δίνοντας μου έτσι μία ευκαιρία για βαθύτερο προβληματισμό στα σχετικά ζητήματα που ανακύπτουν τόσο από το βιβλίο καθαυτό και από τις αναγνώσεις του από διαφορετικά κοινά. Ευχαριστώ επίσης, την Άννα Αποστολέλλη, τον Τάσο Πεχλιβανίδη και τον Γιάννη Γκολφινόπουλο για τις συζητήσεις μας, που συντέλεσαν έμμεσα στη διαμόρφωση του παρόντος κειμένου.
- 2 Όπως αναφέρει ο ίδιος ο συγγραφέας, «υπάρχει εντυπωσιακή ομοιότητα στον τρόπο με τον οποίο συγκροτήθηκε και λειτουργεί η εθνική ιδεολογία των δύο αυτών κρατών», βλ. Άκης Γαβριηλίδης, *Η Αθεράπευτη Νεκροφιλία του Ριζοσπαστικού Πατριωτισμού: Ρίτσος-Ελύτης-Θεοδωράκης-Σβορώνος*, Futura, Αθήνα 2006, σ. 16.
- 3 «... η αυτολύπηση και η θυματοποίηση αποτελεί μια κληρονομιά που βαρύνει πλέον ανυπόφορα στους ώμους μας, στους ώμους των αντικαπιταλιστικών κινήματων, στην πολιτική επικοινωνία

και/ή σύγκρουση γενικότερα έχει γίνει μια αποσκευή που συνεχίζουμε να μεταφέρουμε παρόλο που δεν περιέχει τίποτε το χρήσιμο για μας, απλώς δυσχεραίνει τις κινήσεις μας.», Άκης Γαβριηλίδης *ό.π.*, σ. 14.

4 Άκης Γαβριηλίδης, *ό.π.* σ. 13-4.

5 Άκης Γαβριηλίδης, *ό.π.* σ.299.

6 Άκης Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 299-300.

7 “The figure of Antigone, however, may well compel a reading that challenges that structure, for she does not conform to the symbolic and she does not prefigure a final restitution of the law. Though entangled in the terms of kinship, at the same time outside those norms. Her crime is confounded by the fact that the kinship line from which she descends, and which she transmits, is derived from a paternal position that is already confounded by the manifestly incestuous act that is the condition of her own existence, which makes her brother her father, which begins a narrative in which she occupies, linguistically, every kin position *except* “mother” and occupies them at the expense of the coherence of kinship and gender.” Judith Butler, *Antigone’s Claim: Kinship Between Life and Death*, Columbia University Press, New York 2000, σ. 71-72.

8 Γι’ αυτήν την πολιτική σημασία της Αντιγόνης είναι χαρακτηριστικές –και προκλητικές– οι παρακάτω φράσεις της Butler: “Although not quite a queer heroine, Antigone does emblemize a certain heterosexual fatality that remains to be read. Whereas some might conclude that the tragic fate she suffers is the tragic fate of any and all who transgress the lines of kinship that confer intelligibility on culture, her example, as it were, gives rise to a contrary sort of critical intervention: What in her act is fatal for heterosexuality in its normative sense? And to what other ways of organizing sexuality might a consideration of that fatality give rise?”, Judith Butler, *ό.π.*, σ. 72.

9 “More specifically, melancholia provides the condition of possibility for the articulation of psychic topographies, of the ego in its constitutive relation to the super-ego and thus of the ego itself”, Judith Butler, *The Psychic Life of Power: Theories in Subjection*, Stanford University Press, Stanford, California 1997, σ.177.

10 Άκης Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 168.

11 *Ό.π.*, σ. 170.

12 *Ό.π.*, σ. 178.

13 *Ό.π.*, σ. 172.